

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยในหัวข้อ "ทรรศนะเรื่องความสุขในพุทธปรัชญา" ที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงมาทั้งหมดนี้ทำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับทรรศนะเรื่องความสุขในพุทธปรัชญาได้แจ่มแจ้งมากขึ้น สำหรับผู้ที่มิได้เป็นพุทธศาสนิกชน หรือผู้เป็นแต่เพียงในนามอาจเข้าใจว่า ความสุขประเภทโลกุตระนั้น เป็นเรื่องเพ้อฝันหาสาระความจริงมิได้ ทั้งนี้เพราะเขาเหล่านั้นคิดหรือเคยชินอยู่กับความสุขประเภทโลกียะ โดยเฉพาะในระดับกามสุข เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ ก็ทรงท้อพระทัยที่จะสอนให้สัตว์โลกรู้ตามพระองค์ ทั้งนี้เพราะสังจธรรมที่พระองค์ค้นพบนั้นมีความสุขุมลึกซึ้งยิ่งนัก ยากที่กำลั้งสติปัญญาของสัตว์โลกจะเข้าใจได้ทั้งหมด แต่เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่า สัตว์โลกทั้งหลายนั้นมีทั้งประเภทที่สอนได้(เวไนยสัตว์) และประเภทที่สอนไม่ได้(อเวไนยสัตว์) เปรียบได้กับดอกบัว ๔ ประเภท^๑ เมื่อทรงยอมรับความแตกต่างของบุคคล (individual difference) จึงทรงแสดงความสุขไว้หลายระดับตามสภาพการเข้าถึงของบุคคลในแต่ละประเภท ความสุขในแต่ละระดับก็มีคุณค่าเหมาะสมแก่ประเภทของบุคคล แต่เมื่อมองจากระดับสูงสุดแล้ว ระดับต่ำก็มีค่าน้อยกว่า แต่มิได้หมายความว่าระดับต่ำจะไร้ค่า ทั้งนี้เพราะบุคคลมีประเภทต่าง ๆ กันนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงแสดงโลกียสุขสำหรับปุถุชนผู้มีปัญญาอันน้อย ที่ชอบความสุขประเภทนี้ แต่สำหรับผู้ที่มีความรู้มากและต้องการความหลุดพ้น พระองค์ก็จะแสดงโลกุตระสุข จากหลักฐานในพระไตรปิฎกปรากฏว่า ในสมัยพุทธกาลนั้นได้มีพระอรหันต์เป็นจำนวนไม่น้อยที่สามารถ

^๑สุด. ชัง. จตุกก. ๒๑/๑๓๓/๑๖๐-๑๖๑.

เข้าถึงความสุขระดับโลกุตตระ และเมื่อพิจารณาจากปฏิปทา เพื่อเข้าถึงความสุขตั้งแต่ระดับ
 กามสุข ไปจนถึงระดับนิพพานสุขที่พระพุทธองค์แสดงไว้นั้น จะเห็นว่า มีความเป็นไปได้และสมเหตุ
 สมผลในทุกขั้นตอน เป็นที่ท้าทายต่อการพิสูจน์มาทุกยุคทุกสมัย แม้กาลเวลาจะล่วงเลยมากกว่า
 ๒๕๐๐ ปีแล้วก็ตาม ดังนั้นผู้ที่เข้าใจว่าความสุขประเภทโลกุตตระเป็นเรื่องเพ้อฝัน จึงเป็นความ
 เข้าใจที่ผิดต่อความเป็นจริง

นอกจากนี้ยังมีผู้เข้าใจว่า พระอริยบุคคลผู้เข้าถึงนิพพานนั้น ไม่มีคุณค่าต่อสังคม เพราะ
 ไม่ทำประโยชน์ให้กับสังคมแต่ประการใด เป็นการตัดของน้อยเฉพาะตัว การเข้าใจเช่นนี้เป็น
 ความเข้าใจที่ผิดพลาด เพราะตามความเป็นจริงแล้ว พระอริยบุคคลดังกล่าวได้มีส่วนช่วยเหลือ
 สังคมอย่างมาก เช่น ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้มนุษย์ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ตามแนวทางแห่งพุทธ
 ศาสนา เพื่อความสงบสุขในสังคม ท่านมิได้หลบหนีหนีจากสังคมไปอยู่ตามป่าเขาลำเนาไพรดังที่
 เข้าใจกัน แม้พระพุทธเจ้าเองก็ไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุกระทำเช่นนั้น จากหลักฐานในพระไตร
 ปิฎกจะเห็นได้ว่า บรรดาพระอรหันต์ เช่น ปัญจวัคคีย์ พระอานนท์ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ
 และท่านอื่น ๆ อีกหลายท่าน ได้มีส่วนช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา ทั้งเป็นกำลังสำคัญให้
 พุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วชมพูทวีป อันแสดงให้เห็นว่า แม้พระอรหันต์จะเป็นผู้เข้าถึงนิพพาน
 กระนั้นท่านก็ยังคงปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับปุถุชนทั่ว ๆ ไป แต่ความแตกต่างอยู่ที่การกระทำของ
 พระอรหันต์นั้นปราศจากความยึดมั่นถือมั่น ส่วนการกระทำของปุถุชนมีลักษณะยึดมั่น เกาะติด โดย
 เอา "ตัวฉัน" เข้าไปผูกพันเกาะเกี่ยวกับการกระทำนั้นไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ทั้งนี้เพราะปุถุชน
 ยังเป็นผู้มีกิเลสตัณหา ส่วนพระอรหันต์ท่านเป็นผู้ละสิ่งเหล่านี้ได้แล้ว

เนื่องจากนิพพานเป็นรากฐานของพุทธศาสนา การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนิพพานสุข
 จึงเป็นเรื่องสำคัญ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาอันเป็นลักษณะ
 ที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เพราะศาสนาดังกล่าวถือว่าจุด
 หมายสูงสุดอยู่ที่การได้ไปเกิดในโลกสวรรค์ ส่วนพุทธศาสนาถือว่าความสุขระดับสวรรค์ยังมีใช้
 ความสุขที่แท้จริง เพราะยังต้องอาศัยปัจจัยปรุงแต่ง จึงมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ต้องเวียน
 ว่ายอยู่ในวัฏสงสาร จึงหาความแน่นอนมิได้ พุทธศาสนาংশวิตตามสภาพที่เป็นไปตามธรรมชาติ
 ว่าเป็นทุกข์ การค้นจากทุกข์จึงเป็นสิ่งจำเป็น ในแง่นี้อาจมีผู้คิดว่าพุทธศาสนามีลักษณะ เป็นพุนิยม
 (pessimism) ซึ่งความ

จริงแล้วพุทธศาสนามีได้มีลักษณะเช่นนั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสุขพร้อมทั้งปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขไว้อย่างสมบูรณ์เช่นนี้ ย่อมแสดงว่าพุทธศาสนามีได้มีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลอย่างใด และการที่พุทธศาสนามองชีวิตว่าเป็นทุกขะนั้น ถ้าเราใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้เห็นตามสภาพความเป็นจริงแล้ว จะพบว่าชีวิตกับความทุกข์เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ เพราะความทุกข์เป็นข้อเท็จจริงที่มนุษย์ต้องประสบในชีวิตประจำวัน แม้จะออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ทุกข์เพราะความไม่สมหวัง ทุกข์เพราะความพลัดพราก ทุกข์เพราะความจน ทุกข์เพราะโรคภัยไข้เจ็บ เปียตเปียน เป็นต้น ความทุกข์เหล่านี้ไม่ว่าจะมาในรูปแบบใด ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่น่าพึงปรารถนาทั้งสิ้น สำหรับกรณีที่เรียกว่าความสุข ก็เป็นความสุขที่แฝงไว้ด้วยความทุกข์ ความสุขในระดับโลกียะที่บริสุทธิ์จริง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่หาไม่ได้ในโลก ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงสอนว่าชีวิตเป็นทุกข์ แต่ความทุกข์ดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่บุคคลสามารถขจัดให้หมดสิ้นไป หรือทำให้เบาบางลงได้ด้วยการดำเนินตามปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา

ข้อที่น่าสังเกตคือ การดำเนินปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขในระดับต่าง ๆ นั้นจะเห็นได้ว่า ความสุขระดับต่ำเข้าถึงได้ง่ายกว่าและเห็นผลได้เร็วกว่าความสุขระดับสูง เช่น การดำเนินปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขง่ายกว่าและเห็นผลได้เร็วกว่าการดำเนินปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุข ส่วนการดำเนินปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขก็ง่ายกว่าและเห็นผลได้เร็วกว่า การดำเนินปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานสุข ดังนี้ เป็นต้น

ข้อ เสนอแนะ

เนื่องจากปัญหาเรื่องความสุขเป็นปัญหาสำคัญในทางจริยศาสตร์ด้วย เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า สิ่งที่มนุษย์ต้องการเหนือสิ่งอื่นใดคือความสุข การดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามปกติก็คือการดิ้นรนที่จะหาความสุข ซึ่งการดิ้นรนดังกล่าวนี้บางครั้งก็ทำให้มนุษย์มีความทุกข์ เมื่อมนุษย์มีความทุกข์ปัญหาต่าง ๆ ทางจริยธรรมก็เกิดขึ้น คือ ความไม่สงบ ความอลหม่านสับสนวุ่นวาย ความเปียตเปียนเอาไรดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน บุคคลที่ก่อความเดือดร้อนให้แก่สังคม เช่นผู้ที่ใช้กำลังแสวงหาอำนาจ ผู้ที่ก่อสงครามไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศ ระดับชาติ หรือระดับโลกล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความทุกข์ในจิตใจทั้งสิ้น แม้วิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าสามารถผลิตคิดค้นสิ่งต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายมากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถขจัดความทุกข์ทางใจของมนุษย์ให้ลดน้อยลงไปได้ ในทางตรงข้ามกลับทำให้มนุษย์ไปยึดมั่นหลงใหล

ผูกพันอยู่กับสิ่งที่เป็นวัตถุอัน เป็นการเพิ่มพูนความทุกข์ทางใจให้มีมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัย เชื่อว่าหากมนุษย์หันมาประพฤติปฏิบัติและดำเนินปฏิปทาตามที่พุทธปรัชญาวางไว้ก็จะสามารถมีความสุขได้ เมื่อมนุษย์มีความสุข ปัญหาต่าง ๆ ทางจริยธรรมในสังคมก็จะหมดไป

อนึ่ง ในการวิจัยนี้ได้เน้นเรื่องความสุขและปฏิปทา เพื่อเข้าถึงความสุขส่วนบุคคลเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะ ผู้วิจัยเชื่อว่า ถ้าบุคคลแต่ละคนมีความสุขแล้ว ก็จะมีผลสะท้อนไปถึง สังคมโดยรวมด้วย เพราะส่วนรวมย่อมาจากส่วนย่อย เมื่อส่วนย่อยดี ผลดีก็จะสะท้อนไปถึงส่วนรวม และการที่จะทำให้เกิดความสุขแก่บุคคลและสังคมอย่างจริงจังนั้น จะทำได้ก็ด้วยการร่วมมือร่วมใจกันทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้ปกครอง ส่วนผู้ใต้ปกครองก็ให้ความร่วมมือด้วยการปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมในจิตใจ การปฏิบัติดังกล่าวนี้ ก็คือการดำเนินตามปฏิปทาเพื่อ เข้าถึงความสุขตามหลักพุทธปรัชญานั้นเอง เมื่อได้รับความสุขในระดับความสุขตามควรแก่ฐานะของตนแล้ว ก็พยายามปลงเวลาและหาโอกาสเพื่อดำเนินตามปฏิปทา เพื่อ เข้าถึงความสุขในระดับที่สูงขึ้นไปอีก อันเป็นการทำชีวิตของตนให้ประณีตยิ่งขึ้น ส่วนผู้ที่มองเห็นความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารและปรารถนาความหลุดพ้นคือนิพพาน ก็สามารถดำเนินตามปฏิปทา เพื่อ เข้าถึงนิพพานสุข ซึ่งมีขั้นตอนของการปฏิบัติที่ละเอียดละออนุญที่ผู้ปฏิบัติจะต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวด ดังที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว

ข้อ เสนอแนะในการวิจัยต่อไปคือ การนำทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ กล่าวคือนำปฏิปทา เพื่อ เข้าถึงความสุขตามคำสอนของพุทธปรัชญาที่ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เล่มนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น อันจะเป็น เครื่องยืนยันว่าพุทธปรัชญามิได้สอนในแง่ที่เป็นทฤษฎีเท่านั้น แต่สามารถนำทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติได้อย่างสัมฤทธิ์ผลอีกด้วย